

Poniższe materiały pochodzą z różnych stron internetowych, w tym: www.montessori-centrum.pl/stowarzyszenie

"Każda niepotrzebna pomoc jest przeszkodą w rozwoju" (M. Montessori)

Poznanie zasad pedagogiki Marii Montessori pozwala nam dorosłym, lepiej zrozumieć dzieci i uświadomić sobie, że są to odrębne osoby, które wymagają poważnego traktowania, a nie myślenia za nie, które oczekują pomocy, a nie wyręczania, które chcą poznać siebie i swoje otoczenie własnymi sposobami, które oczekują wsparcia tylko wtedy, gdy to konieczne.

- Istota Pedagogiki Montessori sprowadza się do stwierdzenia, że ponieważ każde dziecko jest inne, powinno rozwijać się według indywidualnego planu rozwoju tak, aby móc uczyć się szybciej i efektywniej.
- Nie zadajemy sobie pytania „czy małe dzieci potrafią się uczyć?” Pytanie jakie należy zadać brzmi „czy my – dorośli – chcemy, żeby małe dzieci się uczyły”. Dziecko chce się uczyć wszystkiego czego tylko może i tak szybko, jak tylko możliwe.
- Zdolności dziecka do koncentrowania się zależą od ilości materiału który może poznawać. Proces uczenia się determinowany jest przez jakość poznawania. Jeśli zaobserwowaliśmy dziecko, które nie potrafi się skupić, najpewniej widzieliśmy je gdy manipulowało zabawkami.
- Od najmłodszych lat życia dziecka, proces uczenia się postępuje z wielką prędkością i jeśli go docenimy, będzie przebiegał w niewiarygodnym tempie.
- Ignorancja nie polega na niewiedzy, lecz na czerpaniu z wiedzy która nie są prawdziwa.
- Dzieci nie uczą się dlatego, że są inteligentne lecz są inteligentne dlatego, że się uczą. Pierwsze lata – do 4 roku, do 7 roku życia dziecka charakteryzują się ogromną zdolnością do przyswajania informacji a pragnienie dziecka zdobywania wiedzy, jest większe niż kiedykolwiek później.
- Żadne dziecko nie chce się uczyć dopóki nie wie, że uczenie się istnieje.
- Małe dzieci chcą się uczyć tak bardzo, że nie rozróżniają nauki od zabawy. Pozostają w tym nastawieniu dopóki my dorośli nie przekonamy ich, że nauka nie jest zabawą.
- Nie przekonujemy o tym dzieci. Uświadommy to sobie.

Pedagogika Marii Montessori daje dziecku szansę wszechstronnego rozwoju: fizycznego, duchowego, kulturowego i społecznego; wspiera jego spontaniczną i twórczą aktywność.

Cele pedagogiki Montessori

Pedagogika Montessori pomaga w rozwijaniu indywidualnych cech osobowości, w formowaniu prawidłowego charakteru, zdobywaniu wiedzy, umiejętności szkolnych i współdziałania.

Cele te realizowane są poprzez pomoc dziecku w:

- rozwijaniu samodzielności i wiary we własne siły,
- wypracowaniu szacunku do porządku i do pracy,
- wypracowaniu zamiłowania do ciszy i w tej atmosferze do pracy indywidualnej i zbiorowej,
- osiągnięciu długotrwałej koncentracji nad wykonywanym zadaniem,
- wypracowaniu postaw posłuszeństwa opartego na samokontroli, a nie na zewnętrznym przymusie,
- uniezależnieniu od nagrody,
- formowaniu postaw wzajemnej pomocy bez rywalizacji,
- szacunku dla pracy innych,
- rozwijaniu indywidualnych uzdolnień i umiejętności współpracy,
- osiągnięciu spontanicznej samodyscypliny wynikającej z dziecięcego posłuszeństwa.

Zadania pedagogiki Montessori:

uczenie przez
działanie:

dzieci zdobywają wiedzę i praktyczne umiejętności poprzez własną aktywność, w przemyślanym środowisku pedagogicznym, przy współpracy z nauczycielami

samodzielność:	dzieci swobodnie wybierają rodzaj, miejsce, czas i formę pracy (indywidualną lub z partnerem) przy zachowaniu reguł społecznych. Rozwijają indywidualne uzdolnienia i uczą się realnej oceny swoich umiejętności.
koncentracja:	dzieci ćwiczą dokładność i wytrwałość przy wykonywaniu konkretnych zadań.
lekcje ciszy:	dzieci uczą się współpracować w cichych zajęciach indywidualnych i grupowych.
porządek:	dzieci zdobywają umiejętność przestrzegania zasad porządku w otoczeniu i swoim działaniu.
społeczne reguły:	dzieci zróżnicowane wiekowo (trzy roczniki) są łączone w grupy, sprzyja to wymianie wzajemnych zdolności i umiejętności. dzieci uczą się przestrzegać reguł: nie rań, nie niszcz, nie przeszkadzaj.
obserwacja:	jest kluczem dorosłych do poznania świata dziecka nauczyciel z szacunkiem i uwagą obserwuje postępy i trudności dziecka, jest jego przewodnikiem.
indywidualny tok rozwoju każdego dziecka:	dziecko jest serdecznie przyjęte, znajduje uwagę i indywidualną opiekę nauczyciela. Pracuje według własnego tempa i możliwości, podejmując zadania, do których jest już gotowe.

Materiał Montessori

Ważną częścią Pedagogiki Montessori jest zestaw pomocy dydaktycznych zwany Materiałem Montessori. Jego cechy to:

- prostota, precyzja i estetyka wykonania,
- uwzględnienie zasady stopniowania trudności,
- dostosowany do potrzeb rozwojowych dziecka,
- logiczna spójność ogniw ciągów tematycznych,
- konstrukcja umożliwiająca samodzielną kontrolę błędów,
- ograniczenie - dany rodzaj występuje tylko raz, w jednym egzemplarzu.

Można go podzielić na pięć kategorii:

1. **Materiał do ćwiczeń z praktycznego życia - związany z samoobsługą, troską o środowisko, zwyczajami i normami społecznymi.**
2. Materiał sensoryczny - rozwijający poznanie zmysłowe, służy pobudzaniu aktywności umysłowej.
3. Materiały do nauki języka, matematyki, kultury i innych dziedzin wiedzy.
4. Materiały artystyczne związane z ekspresją muzyczną, plastyczną i zręcznościową dziecka.
5. Materiały religijne, np. przedstawiające przypowieści biblijne.

Otoczenie dziecka

Bardzo ważne w metodzie Montessori jest otoczenie, w którym przebywa dziecko. Może ono wspomagać w pełni harmonijny rozwój osobowości dziecka - sprawia, że czuje się ono szczęśliwe i radosne; szybko i chętnie się uczy. Respektuje kolejne fazy zainteresowań, związane z rozwojem dziecka. Wszystkie materiały są uporządkowane tematycznie i łatwo dostępne - umieszczone w zasięgu ręki dziecka. Nauczyciel jest pośrednikiem pomiędzy otoczeniem i dzieckiem, pomaga dziecku samodzielnie odkrywać rzeczywistość.

Odwołując się do greckiej terminologii, pojęcie "metody" oznacza drogę, sposób osiągnięcia celu. W tym znaczeniu można mówić o "metodzie Montessori" jako sposobie osiągnięcia celu wychowawczego, którym jest "normalizacja" uzyskiwana przez stany "polaryzacji uwagi". Sposobem dążenia do celu jest pośrednie wychowanie przez tzw. "przygotowane otoczenie",

czyli korzystne edukacyjnie środowisko wychowawcze. W nim rozwija się dziecko poznając świat zewnętrzny w obszarze wielu dziedzin oraz normy społeczno - moralne, których przestrzeganie pozwala wychowankowi stać się pełnoprawnym członkiem społeczeństwa. Wychowanie, odwołując się do całej pedagogiki Marii Montessori miało tak znaczenie indywidualne jak i społeczne. Twórczyni Casa dei Bambini zależało na wspieraniu i udzielaniu pomocy wychowawczej w indywidualnym rozwoju, z drugiej zaś na wprowadzeniu dziecka w świat kultury i cywilizacji. Człowiek w rezultacie miał być osobą samodzielną, odpowiedzialną, o wyraźnie wypracowanych postawach prospołecznych, proekologicznych, świadczących o miłości do świata.

Przygotowane otoczenie jako swoiste środowisko wychowawcze ma w koncepcji M. Montessori wielostronne odniesienie i charakteryzuje się:

- pięknem, porządkiem, jest rzeczywiste, proste i dostępne
- dzieci muszą mieć zapewnioną wolność do pracy, ale jednocześnie umieć podążać według wyznaczonych zasad, które pozwalają na pracę jako część grupy.
- dzieciom powinno się zapewnić przystosowane dla nich materiały, które wspierają odkrywanie świata i umożliwiają im rozwój niezbędnych umiejętności.
- istnieniem mieszanych grup wiekowych, dzięki którym dzieci mogą rozwijać swoje zdolności życia w społeczeństwie i uczyć się od siebie wzajemnie zgodnie z własnym tempem rozwoju.

Można je scharakteryzować w trzech aspektach: **materialnym, strukturalno - dynamicznym i osobowym.**

1) W **aspekcie materialnym** do przygotowanego otoczenia należy budynek przedszkola, odpowiednio wyposażone sale w sprzęty, pomoce rozwojowe Montessori oraz inne pomoce i przedmioty wspierające rozwój dziecka.

2) **Strukturalno-dynamiczny aspekt** przygotowanego otoczenia określają pedagogiczne zasady, które dotyczą norm budowy materialnego aspektu otoczenia w tym pomocy rozwojowych Montessori, zasad pracy z nimi, oraz zasady porządku i wolności, która wyjaśnia koncepcję przygotowanego otoczenia we wszystkich jego aspektach

3) **Osobowy aspekt** przygotowanego otoczenia tworzy osoba nauczyciela, grupa dzieci oraz inne osoby biorące udział w wychowaniu /np. rodzice /; istotny staje się tu opis pożądanych cech osobowych wychowawcy, jego roli i zadań

Ad 1). Wypowiadając się na temat **materialnego aspektu otoczenia**, M. Montessori dużą wagę przykładła do urządzenia budynku przedszkola. M. Montessori była zwolenniczką przestronnych, estetycznie urządzonych sal, spełniających różnorodne funkcje. Najlepiej, aby był bezpośredni dostęp na taras lub do ogrodu. Meble miały być niskie, funkcjonalne i lekkie, tak, aby można je było aranżować według potrzeb dzieci. Sale ozdobione roślinami, akwariami, zbiorami przyrody nieożywionej. Istotnym wyznacznikiem materialnego aspektu przygotowanego otoczenia były pomoce rozwojowe. Montessori opracowała je empirycznie na drodze wieloletniej praktyki i obserwacji pracy dzieci. Kontakt i praca dziecka z nimi umożliwia poznawanie różnych dziedzin wiedzy o świecie i samym sobie. Wychowanek zgodnie z zasadą: od konkretnego do abstrakcji rozpoznaje, poznaje i odkrywa świat. Stąd można spotkać się z określeniem ich jako "zmaterializowana abstrakcja", "klucz do świata".

Pomoce M. Montessori wyodrębnić można w następujących grupach:

-**ćwiczenia dnia codziennego**

-**budowanie pojęć poprzez kształcenie zmysłów /krócej: pomoce zmysłowe/**

-**edukacja matematyczna**

-**edukacja językowa**

-**wychowanie kosmiczne**

-**wychowanie religijne.**

Pomoce do praktycznych ćwiczeń dnia codziennego odwołują się do chęci wykonywania przez dziecko 3 - 6 letnie czynności domowych i samoobsługowych. Stąd w grupie przedszkolnej

znajdują się liczne pomoce z tej grupy: ramki umożliwiające uczenie umiejętności zawiązywania, zapinania, sznurowania, zasuwania itp., naczynia o różnym stopniu trudności do przelewania wody, serwety do składania, zestaw do czyszczenia metalu, butów, miejsce do tradycyjnego mycia rąk, małe szufelki, miotłki, szczotki do zamiatania, ściereczki do wycierania kurzu itp. Ćwiczenia podejmowane z powyższymi pomocami koordynują i harmonizują ruchy dziecka, pomagają nauczyć się czynności potrzebnych w codziennym życiu. Mają zarazem sens społeczno - moralny. Możliwość samodzielnej samoobsługi, udziału w codziennych czynnościach domowych uniezależniają dziecko od ingerencji i często przesadnej pomocy osób dorosłych, uczą wytrwałości i cierpliwości. Chociażby sprawne ubranie się, pomoc w nakryciu stołu do obiadu, posprzątanie swojego pokoju, podlanie kwiatów, zapakowanie prezentu dla babci wyzwała w dziecku radość z działania oraz poczucie przydatności, wiary w swe możliwości. Dziecko zaczyna szanować pracę innych. W grupie tych pomocy znajdują się również te przedmioty i rekwizyty, które ukazują sens działań społecznych. Miejsce na zabawę w dom z lalką niemowlęciem, ze stołem, który można nakryć, z szafą, do której można schować starannie złożone ubrania itp. pomaga dzieciom poprzez zabawy w rolę uczyć się zachowań społecznych. Nauczyciel aranżuje także zabawy uczące norm kulturalnego zachowania się. Mowa tu o formach powitań, podziękowań, przeprosin i wielu innych.

Specyficznymi ćwiczeniami w tej grupie są wprowadzone przez M. Montessori, tzw. **lekcje ciszy i milczenia**, pozwalające zrozumieć wartość ciszy, ćwiczenia, poprzez które dziecko może na siebie spojrzeć jako na osobę mającą swoje życie wewnętrzne, zwłaszcza w dzisiejszym rozkrzyczanym świecie. Mają one znaczenie w harmonijnym rozwoju ruchowym i psychicznym małego dziecka. Lekcje ciszy stwarzają okazję do wyhamowania aktywności, dają czas do namysłu, uporządkowania doznań, przywracają wewnętrzną równowagę. Działają uspokajająco i wzmacniająco na osobowość dziecka. W ciszy bodźce zewnętrzne są stłumione lub ograniczone tylko do określonych wrażeń słuchowych, wzrokowych i czuciowych (dotykowych, smakowych, węchowych). Lekcje ciszy wymagają od dzieci wysiłku woli, wytrwałości i gotowości do wyrzeczeń, jednocześnie dostarczają wiele radości, odprężenia i satysfakcji.

Pomoce zmysłowe mają za zadanie wprowadzenie dziecka w świat pojęć, którymi będzie się ono posługiwać. Małe dziecko myśli w sposób konkretno - obrazowy, a zarazem już od około trzeciego roku życia zaczyna posługiwać się językiem pojęć. M. Montessori znając doskonale specyfikę rozwoju człowieka poprzez opracowanie tej grupy pomocy umożliwiła dziecku poznawać i stosować pojęcia o świecie zgodnie z kryterium: od konkretnego do abstrakcji. Dziecko musi najpierw dotknąć, zobaczyć, posmakować, usłyszeć, powąchać, aby wrażenia odnalazły swoje odbicie w mózgu i skojarzone zostały z właściwym pojęciem. Do grupy pomocy budujących pojęcia należą pomoce bazujące na poszczególnych zmysłach. Dziecko pracując z nimi wprowadzane jest w świat pojęć np. związanych z wymiarami / mały - duży, gruby - cienki, długi - krótki /, rodzajami powierzchni i brył. Dowiadyuje się, jak nazywają się kolory, jakie są ich odcienie, jakie są rodzaje i intensywność szmerów i dźwięków, doświadcza powierzchni szorstkich i gładkich, nadaje nazwy smakom i zapachom. Określa, czy przedmioty są lekkie, czy ciężkie, zimne, czy ciepłe. Te podstawowe pojęcia rozpoznaje i nazywa za pomocą właściwych pomocy. Np. pojęcie mały - duży i związane z nimi pojęcia pośrednie: mały, mniejszy, najmniejszy, duży, większy, największy dziecko poznaje za pomocą pomocy o nazwie różowa wieża. Jest to zestaw dziesięciu różowych sześcianów wykonanych z drewna, z których największy ma podstawę 10 cm, najmniejszy 1 cm. Najpierw dziecko manipuluje klockami, buduje w określony porządku /wertykalnym, horyzontalnym/ a w czasie lekcji słownej udzielanej przez nauczyciela poznaje powyższe pojęcia /patrz dalej: lekcja słowna /.

Pomoce do edukacji matematycznej pomagają dziecku poznać świat liczb, umożliwiają zrozumienie i wyćwiczenie czterech działań matematycznych. Wprowadzają w świat geometrii. Stopniowo, zgodnie z zasadą: od konkretnego do abstrakcji pomoce te wprowadzają dziecko w świat arytmetyki, algebry i geometrii. Pomoce w tym dziale są tak przemyślane, że już dzieci przedszkolne mają okazję poznać duże liczby, którymi w tym wieku z reguły się interesuje. Służą do tego celu np. tzw. "złote perły", które są zmaterializowaną interpretacją jedności, dziesiątek, setek i tysięcy.

Pomoce do edukacji językowej umożliwiają naukę pisania, czytania, ortografii i gramatyki już od okresu przedszkolnego. Bazując na wielozmysłowym poznawaniu świata przez 4 -5-letnie dziecko i jego zainteresowaniu językiem pisanim i mówionym M. Montessori opracowała pomoce w tym zakresie. Charakterystyczną pomocą są litery wykonane z szorstkiego papieru i naklejone na deseczki. Za pomocą zmysłu dotyku i wzroku dziecko stopniowo poznaje litery, które pomogą w dalszej nauce pisania i czytania. Specyficzną pomocą gramatyczną są symbole części mowy, jako pośrednie ich poznanie za pomocą definicji. Np. czerwone koło oznacza czasownik, czarna trójkąt - rzeczownik.

Pomoce do wychowania kosmicznego umożliwiają poznawanie i zrozumienie Wszechświata w aspekcie astronomicznym, geologicznym, geograficznym, biologicznym i historycznym. Wraz z bezpośrednim kontaktem z przyrodą ożywioną i nieożywioną dziecko odkrywa związki i zależności we Wszechświecie. Zaczyna rozumieć swoje miejsce na Ziemi i zadania, jakie ma do spełnienia w związku z odpowiedzialnością za siebie, innych oraz świat natury i kultury. Podziwiając, zachwycając się przyrodą i kulturą, młody człowiek rozwija w sobie uczucia społeczno - moralne, postawy proekologiczne i pokojowe. M. Montessori opracowała tzw. wstęgę czasu, która egzemplifikuje całą historię powstania Ziemi i życia na niej. Wśród pomocy znajdują się charakterystyczne globusy z podziałem na lądy i wody oraz na kontynenty i wody. Inne propozycje pomocy wyjaśniają pojęcia geograficzne, botaniczne i zoologiczne. Do grupy pomocy do wychowania kosmicznego należą też historyczne opisy wielkich wydarzeń na Ziemi, których celem jest ukazanie na wybranych przykładach powiązań wszystkich aspektów rozwoju życia i kultury na naszej planecie.

Pomoce do wychowania religijnego umożliwiają kontakt dziecka z Bogiem, stąd w grupach montessoriańskich jest miejsce na umieszczenie krzyża, biblii, świecy, obrazków o tematyce religijnej. W Barcelonie, gdzie M. Montessori rozwinęła teorię wychowania religijnego, miejscem tym było atrium.

W szkole, dotyczy to przede wszystkim dzieci do 12 - go roku życia, korzysta się częściowo z wymienionych pomocy (język, matematyka, wychowanie kosmiczne) i innych, przeznaczonych dla tego okresu rozwojowego (np. w obszarze pomocy do matematyki: ułamki dziesiętne, pomoce do potęgowania, z edukacji językowej pomoce do analizy zdania). We współczesnych przedszkolach Montessori znajdują się również inne pomoce i przedmioty służące rozwojowi dziecka. Dobrze wyposażona biblioteka, w tym multimedialna, środki audiowizualne, przybory do działalności plastycznej, technicznej i muzycznej uzupełniają klasyczny zestaw pomocy rozwojowych.

Ad 2) Strukturalno - dynamiczny aspekt przygotowanego otoczenia

M. Montessori jako pierwsza w historii wychowania małego dziecka wypowiadała się za takim urządzeniem przedszkola, które spełniałoby kryteria filozoficzne, psychologiczne i pedagogiczne (wychowawcze i dydaktyczne)

W **filozoficznym** sensie placówka w poglądach M. Montessori miała być odbiciem makroświata. Stąd jej urządzenie prowokowało dziecko do odkrywania, nazywania i stosowania w życiu kategorii, jakie zawarte są we Wszechświecie np. szeregi (struktury porządku), pary (podobieństwa), kontrasty (przeciwieństwa), luki (braki powstałe w strukturze porządku), dysharmonię (nadanie innego porządku niż w pierwotnym). Otoczenie zatem miało logiczną, uporządkowaną strukturę, nadającą kierunek w jego poznawaniu. Pomoce montessoriańskie umieszczone było w salach w stałych miejscach, tak, by stanowiły logiczną całość. Zasada logicznej konstrukcji odzwierciedla się również w logicznym uporządkowaniu pomocy w ramach danego działu i budowy samej pomocy. Stwarza to sytuację, że dziecko podejmując pracę z pomocami stopniowo odkrywa, nazywa i stosuje kategorie, jakie odnajdzie później w świecie. "Zmaterializowane abstrakcje", "klucze do świata" mają na celu pomóc dziecku w przejściu od myślenia konkretno - obrazowego do myślenia pojęciowego, abstrakcyjnego. Np. gdy dziecko buduje przywołaną różową wieżę wertykalnie lub horyzontalnie doświadcza struktury porządku. Gdybyśmy porównywali te same klocki z dwóch wież, np. dwa największe, to utworzona by została para. Gdy w czasie lekcji słownej dziecko dowie się, że porównując ze sobą jaskrawo różniące się sześciiany, można je określić jako duże i małe, to doświadcza kontrastów. W przypadku wyjęcia jednego, czy kilku klocków z wieży, dowiaduje się o kategorii, jaką jest luka.

Jeśli przestawione zostaną sześciiany, ale ich ilość nie zmieni się, doświadczy dysharmonii. Filozofia przygotowanego otoczenia wyraża się także w zasadzie pojedynczych egzemplarzy pomocy montessoriańskich. Wynika to z koncepcji niepowtarzalności wszystkich elementów we Wszechświecie. Dziecko ją zatem odkrywa. Psychologiczny sens w konstrukcji otoczenia widoczny jest w doborze grup pomocy rozwojowych. Odpowiadają one fazom rozwoju dziecka i jego zainteresowaniom. Mają więc funkcje motywujące do samodzielnego działania. Dla przykładu dziecko w okresie od trzeciego do szóstego roku życia interesuje się czynnościami zaobserwowanymi w domu. Rozwija się zarazem ruchowo. Stąd pomoce do praktycznych ćwiczeń dnia codziennego odpowiadają w swych funkcjach tej fazie rozwojowej. Pomoce zmysłowe porządkują wrażenia dziecka i wprowadzają je w świat pojęć.

Wychowawczy sens budowy otoczenia wynika bezpośrednio z powyżej omówionych kryteriów. Dziecko podejmując aktywność w pracy z pomocami, czyni to z zaangażowaniem i wysoką motywacją. Radość i zadowolenie z wykonanej pracy buduje w dziecku poczucie wartości, wyzwala chęć dalszego działania. Możliwość podejmowania działania z kolegą lub w grupie, kontakt z nauczycielem podczas pokazu sposobu pracy z pomocami lub w czasie udzielanej lekcji słownej uczy zachowań prospołecznych. W przypadku wyboru danej pomocy przez kilkoro dzieci jednocześnie powoduje konieczność podejmowania negocjacji, uczy ustępowania lub podejmowania działania partnerskiego.

Dydaktyczny sens przygotowanego otoczenia zawiera się w samym wyposażeniu placówki, które z założenia ma edukacyjny, kształcący charakter. Specyfika dotyczy budowy i zasad pracy z pomocami montessoriańskimi. Są one estetycznie wykonane, więc prowokują do działania. Ponieważ mają umożliwić maksymalnie samodzielną pracę dziecka, ich budowa jest nieskomplikowana i przejrzysta.

W pomocach zawarte są zasady:

- **izolacji trudności** (jeden główny problem do rozwiązania),
- **kontroli błędów** (możliwość łatwego wychwycenia popełnionej pomyłki przez zmysły i dokonania korekty),
- **stopniowania trudności i kontynuacji.**

Zasadą spinającą strukturalno - dynamiczny aspekt przygotowanego otoczenia jest **zasada porządku i wolności**. Zasada porządku wynika z filozoficznej koncepcji Wszechświata jako logicznie zbudowanej konstrukcji oraz antropologicznego i psychologicznego opisu człowieka (osoba, osobowość, indywidualność, niepowtarzalność, "plan rozwoju", "zarodek duchowy", "absorbujący duch", "wrażliwe fazy", "polaryzacja uwagi", "normalizacja"). Człowiek rozwijając się w określonym porządku wpleciony jest w kontekst otoczenia zewnętrznego: przyrodniczego (świat natury) i kulturowo - cywilizacyjnego ("supernatura"). Współpraca człowieka z otoczeniem powoduje jego rozwój indywidualny i społeczny. Budując w sobie porządek wewnętrzny buduje go zarazem poprzez udział w otoczeniu w szerszym znaczeniu (Wszechświat) i węższym znaczeniu (koncepcja przygotowanego otoczenia).

Wychowanie, jako pomoc i wsparcie prowadzi do swoistego spotkania wychowanka z porządkiem Wszechświata. Ludzie wzrastając w tak rozumianym otoczeniu w założeniu powinni w przyszłości umieć budować ład i porządek moralny w świecie (idea wychowania dla pokoju). W takim rozumieniu porządku głębokiego znaczenia nabierają tak czynności dnia codziennego, jak i praca z innymi pomocami. Dlatego "posprzątać" nie oznacza tylko dosłownego poukładania przedmiotów na swoim miejscu. Jest to droga budowania ładu społeczno - moralnego w swojej osobowości i w społeczeństwie. Realizacja tak rozumianego porządkowania, możliwa jest według M. Montessori jedynie w wolności. Dla autorki wolność polega na stopniowym tzw. uwalnianiu się dziecka poprzez aktywny rozwój. Stawanie się wolnym jest swoistym, długotrwałym procesem dochodzenia do niezależności.

Wolność charakteryzować można tu z perspektywy biologicznej, **społecznej, pedagogicznej, moralnej i metodycznej**, Wolność z perspektywy **biologicznej** uwzględnia rozwój według wrażliwych faz, zgodnie z zainteresowaniami i możliwościami. Dziecko potrzebuje zarazem w tym celu wolności dokonywania wolnych wyborów i swobody wykonywania podejmowanych czynności.

Wolność w sensie **społecznym** oznacza rozwój spontanicznej, świadomej samodyscypliny, prowadzącej do dobrowolnego podporządkowania społecznym regułom i instancjom.

Wolne dzieci, zdaniem Montessori to te, które potrafią się same kontrolować. Wychowanek zaczyna zarazem rozumieć, że własna wolność ma granice w wolności innych i całej wspólnoty. Wolność z perspektywy **pedagogicznej** dotyczy szczególnego rodzaju pomocy udzielanej przez dorosłych w myśl tezy: "**pomóż mi samemu to zrobić**". Dziecku udzielana jest roztropna wolność. Z jednej strony szanowana jest indywidualna praca samowychowawcza, z drugiej zaś pomoc udzielana jest wtedy, gdy jest ona niezbędna.

Wolność w sensie **moralnym** prowadzi do autonomii moralnej. Człowiek panuje nad sobą, jest świadomy i odpowiedzialny za siebie i świat. Zdyscyplinowanie staje się postawą. Wychowanek dokonuje wyborów, podejmuje decyzje, potrafi celowo wykorzystać zdobytą wiedzę i umiejętności. Człowiek świadomie działa według kryteriów moralnych. Nie tylko odróżnia dobro od zła, ale czyni dobro. W jego zachowaniach przejawia się postawa miłości i pokoju połączona z rozwiniętym zmysłem porządku, samodyscypliny i samokontroli. Jest to, zdaniem M. Montessori oznaka wolności doskonałej. Autorka wielokrotnie podkreślała, że wolność i dyscyplina to dwie strony tego samego medalu.

Wolność z perspektywy **metodycznej** najwyraźniej urzeczywistnia się w pracy wolnej - podstawowej formie zajęć w placówkach montessoriańskich. W obrębie przygotowanego otoczenia dziecko ma prawo wolnego (swobodnego) wyboru: przedmiotu, miejsca i czasu wykonania pracy. Zgodnie z fazą wrażliwości, aktualnymi zainteresowaniami i potrzebami, wychowanek wybiera z pomocy zgromadzony w sali te, które mają dla niego edukacyjny sens. Może zarazem wybrać miejsce wykonania pracy (ławka, stolik, rozłożony mały dywanik). Czas jej wykonania jest relatywny. Praca wolna nie oznacza jednak, że czas ten nie jest w ogóle zagospodarowany, lub aktywność dziecka niepotrzebnie jest rozproszona. Nad pracą dzieci pieczę ma nauczyciel.

Praca wolna jest obwarowana regułami i normami wynikającymi z sensu wolności w przytoczonych wcześniej znaczeniach. Istotnymi regułami pracy wolnej jest: nie przeszkadzanie innym, doprowadzenie pracy do końca, utrzymywanie porządku w miejscu pracy i pomocach, ciche mówienie, rzetelność w samokontroli. Przestrzeganie reguł pracy umożliwia budowanie wolności wewnętrzpsychicznej i w relacjach z innymi. Uczy samodzielności, odpowiedzialności i rzetelności w działaniu.

Ad 3). **Nauczyciel** jako składnik przygotowanego otoczenia spełnia podwójną rolę. Z jednej strony jest jego żywym, wręcz niezastąpionym elementem ale zarazem i jego twórcą. Musi on doskonale znać kryteria budowy tego otoczenia w kontekście faz rozwoju dziecka. Jest zatem dla dziecka łącznikiem, tłumaczem i interpretatorem skomplikowanego świata supernatury.

Nauczyciel zwraca uwagę na wyrobienie u dzieci postawy szacunku dla porządku oraz pracy własnej innych, wypracowanie zamiłowania do ciszy, formułowanie postawy wzajemnej pomocy bez rywalizacji, rozwijanie indywidualnych uzdolnień oraz umiejętności współpracy, ćwiczenia w osiąganiu samodyscypliny. Uczy on dzieci przestrzegania norm grupowych, wprowadza je w rozumienie otaczającego świata, pomaga w rozpoznawaniu i nazywaniu pojęć udzielając tzw. **lekcji słownych**. Staje się wzorcem zachowań społeczno - moralnych.

Lekcje słowne, M. Montessori przeniosła z doświadczeń Eduarda Sequina. Pojawiają się w momencie wprowadzania pojęć.

Np. w pracy z różową wieżą lekcja taka pojawi się w czasie wprowadzenia pojęć: mały - duży. Nauczycielka w tym celu wybiera spośród dziesięciu sześcianów dwa skrajne, pozostałe odkłada.

Lekcja przebiega w trzech etapach.

- Pierwsza faza dotyczy nadania nazwy (**faza asocjacji**). Nauczycielka wskazując właściwe klocki mówi: "z tych dwóch klocków ten jest duży, a ten mały".

- W drugiej fazie dochodzi do rozpoznawania nazwy (**faza przyporządkowania**). Nauczycielka prosi dziecko: "pokaż tych dwóch klocków klocek duży" "zanieś z tych dwóch klocków mały klocek na parapet", itp.
- W trzeciej fazie następuje sprawdzenie, czy dane pojęcie utrwaliło się w mózgu (**faza kontroli**). Nauczyciela wskazując na odpowiednie klocki pyta: "z tych dwóch klocków, jaki jest ten klocek?".

Lekcja ma być zwięzła, przejrzysta i obiektywna. Szczególnie ważne jest tu druga faza, w której dziecko utrwala sobie dane pojęcie. Stąd może ona przebiegać relatywnie dłużej, niż faza asocjacji i kontroli.

Montessori wypowiadała się wielokrotnie o znaczeniu osobowości i przygotowani zawodowym nauczycieli. Sama od 1909 roku zajmowała się szkoleniami nauczycieli niemal na całym świecie. Uważała, że w jej współczesnym świecie ludzi dorosłych cechują takie wady, jak mówienie nad dzieckiem, złość, gniew, buta, niezrozumienie istoty dzieciństwa. Tylko radykalna zmiana postawy na pełną miłość, szacunek i pokory umożliwi odnowione relacje z dzieckiem. Nazywane przez M. Montessori duchowe, moralne nawrócenie dorosłych stanie się gwarantem rozwoju indywidualnego i społecznego dziecka.

Nauczyciel w poglądach autorki ma być dla dziecka pomocnikiem, doradcą, przewodnikiem, inicjatorem i organizatorem jego aktywności. Dobry nauczyciel musi metodycznie, wnikliwie obserwować dziecko, aby udzielać mu sensownej pomocy w myśl cytowanej już tezy: "pomóż mi samemu to zrobić". Pierwszoplanową cechą nauczyciela i każdej osoby dorosłej powinna być miłość, jako cecha istotowo ludzka. Bez niej nie zaistnieje prawidłowy rozwój dziecka, bez niej nie rozwiną się ludzkie zachowania, bez niej człowiek nie stanie się człowiekiem - odpowiedzialnym, samodzielnym i wolnym.

Na osobowy aspekt przygotowanego otoczenia składa się także grupa dzieci, z którą pracuje nauczyciel. M. Montessori zalecała wymieszane grupy wiekowe, najlepiej w trzech rocznikach (3 - 5 r.ż., 6 - 8 r.ż., 9 - 11 r.ż.). Argumentowała to tym, że grupy takie przypominają grupy naturalne. Dzieci mają okazję pomagać sobie i respektować prawa wobec siebie. W naturalnych sytuacjach ustalają się relacje społeczne na bazie których przebiega rozwój społeczny. Dzieci uczą się współpracować ze sobą zachowując zarazem prawo do własnego, indywidualnego rozwoju. Dużą rolę w całościowym wychowaniu dzieci pełnią rodzice, jako pierwsi wychowawcy dziecka po urodzeniu.

Mówiąc o metodzie Montessori należy pamiętać, że we współczesnej pedagogice Maria Montessori umieszczana jest jako twórczyni oryginalnej, opartej na filozoficzno - psychologicznych podstawach teorii pedagogicznej. Podkreśla się jej humanistyczne, podmiotowe i pokojowe aspekty. Zarazem jako pedagogia, uważana jest za alternatywny sposób pracy z dzieckiem, który odwołuje się do prawidłowości rozwoju psychologicznego człowieka i jego motywacji do samodzielnego działania w korzystnych edukacyjnych warunkach.

W pracy w grupach Montessori wykorzystywany jest oryginalny zestaw pomocy dydaktycznych. Stanowi on istotę zindywidualizowanego systemu pedagogiki Marii Montessori. Zadaniem materiału dydaktycznego jest wspomaganie rozwoju dziecka, dlatego często nazywa się go materiałem rozwojowym. Jest on tak przygotowany, rozmieszczony i udostępniany dzieciom, że tworzy logicznie uporządkowaną całość programową.